

MARKO MARULIĆ U EPISTOLOGRAFIJI

Stanislav Marijanović

Jasno nam je: i epistolografiju Marulićevu, i onu epistolarnu razudnost upućenu njemu, promatramo kao komunikacijski koridor kroz koji se pojedinačne izvorne, rekli bismo, autorske poruke, organiziraju i postaju nemimolazne istraživačke iradijacijske jezgre u sferi kontaktabilnosti s Marulićevim životopisom, djelom i djelovanjem. Mislimo, barem isto toliko plodonosno, kao, na primjer, tekstovi koji pripadaju istoj sferi kontaktnosti, a nose oznaku biografičnosti: *Vita Marci Maruli a Francisco Natale conscripta* i *Oporuka* Marka Marulića iz 1521. godine. Epistolografija je u dosluhu i u istom dokumentacijskom iskoraku s takvim tekstovima. Zašto? Riječ je, u prvom slučaju, o motiviranom, prirodnom, manje-više spontanom, ali preoblikovanom dužničkom odnosu pojedinca, bliskog prijatelja i aktera, prema pojedincu — reprezentantu iz istoga humanističko-renesansnoga splitskog kruga s kojim je za života razmjenjivao pjesnička responzorija na visokoj razini humanističkog *s o d a l i c i u m a*. U drugom slučaju, Marulić, svojom posljednjom voljom, određuje da, uz ostale, Tomi Nigeru, profesoru gramatike u Hvaru i Splitu, humanistu i pokretnom diplomatu Nigrisu iz splitske obitelji Crnota, kojem se napisao, a i naprimao poticajnih pisma (više nego što im znademo broja), a i posvetio mu je, kao što se znade, svoje djelo *Quinquaginta parabolae*, ostavlja na dar svezak Plato-

novih djela u latinskom prijevodu, da s njime i nadalje, kao i sa sućem splitske komune Nikolom Albertijem, mlađim bratom Antunovim (pred kojim je oporuka pročitana), kao i s drugima, i poslije svoje smrti korespondira kao za života. Epistole, uz to, s teorijskog gledišta, dodiruju se s poetikom njihova pisca, i ne samo to, kada i nisu pjesnički tekstovi, stoje im u zaleđu, kao primarni oslonac istraživača za atribuciju, a interpretatoru za hermenautičko čitanje književnog teksta prema kontekstu i obratno. Tako je to s ukupno poznatom, recimo tako, marulićevskom epistolografijom: pismima i poslanicama, pjesničkim i posvetnim njegovim i njemu upućenim.

SUGOVORNIČKI KONTAKT S RENESANSNOM EPISTOLOGRAFIJOM

Kako gledati na humanističku epistolografiju? Kako ako ne kao i na svaku drugu književnu tvorevinu: *sub speciae communicationis*. Ipak, poslije antike i srednjeg vijeka, ona se u humanizmu obnavlja kao predmet istraživanja i izdvaja po svom jedinstvenom predmetu i tehnici epistolografske metode u novoj renesansnoj društvenoj zajednici književnokomunikacijskog tipa. Ta nova zajednica nastaje pojavom tiskane knjige ili poslanice, novih kanala koji omogućuju neograničen broj subjekata oko nje i stvaranje produktivnih književnih skupina koje epistolarnim vrstama i podvrstama (ipak klasičnim: epistola, pjesnička ili posvetna poslanica, epigram, epitaf, epigraf) odašilju moralističko-didaktičku, satiričku, elegičnu, panegiričku ideologiziranu ili neku drugu poruku. No, humanistički epistolari sa zbirom obrazaca za pisanje pisama i načela epistolografske publicistike Ciceronova tipa ili Plinija ml. (a »Modus epistolandi« našeg epistolarca, Franje Nigera, objavljen je u Veneciji 1488. godine, koji je doživio 55 izdanja, bio je takav) ne upućuju nas na ono što od nas danas zahtijeva moderna sociologija književnosti: da i na epistolarne vrste vezane uz djela velikih pisaca široko razgranate recepcije, koju je omogućio tisak, ne primjenjujemo nekakvu epistolografsku metodu nego, kao i na književna djela, metode u okviru obuhvatnih disciplina ili struktura (filozofije, psihologije, sociologije, pedagogije, stilistike ili znanosti o književnosti), da bismo rješavali pitanja književnopovijesnog razvitka hrvatske književnosti koja je iz srednjovjekovnih začinjavačkih okvira i antičkih poetika odmah dala pisce evropskog interesa i formata, Janusa Pannoniusa i Marka Marulića ili

pak recipirala pojedino njihovo djelo kao evropski bestseler u mnogo izdanja po velikim gradovima i u svjetskim jezicima. Ako je činjenica da je epistolografija omogućila, učvrstila i recipirala renesansu, narušila ikonografsku etikeciju i uvriježene formule prema svemu diskutabilnom, otvorila, dakle, razmjenu mišljenja o pitanjima koja su smatrana kanoniziranim tabuom i služila konsolidaciji humanističkih snaga (kao npr. »Pisma znamenitih ljudi« Erazma Rotterdamskog, 1514), onda je — vjerujemo — za nas od značenja da su sredine kao što su bile sjeverno-hrvatski humanistički krug sa sjedištem na hrvatsko-ugarskom dvoru Matije Korvina i Budimu i splitski humanističko-renesansni krug, koji su imali Pannoniusa i Marulića, pjesnike evropske rezonancije, imali tada i najjaču epistolografiju. Oko te dvojice velikih pjesnika iz tih sredina epistolarci zajedno s njima prvi put u povijesti hrvatske književnosti prikazuju se kao suvremenici, akteri zbivanja, pratioci »u sto-pu« događaja, koji mogu da ih i prestižu.

U rješavanju pitanja povijesti hrvatske kulture proučavanje epistolografskog žanrovskog sistema, kao i tekstološka dokumentacijska istraživanja i poznavanje izvora konaktabilnosti, ostali su, nažalost, rubno pitanje naše književne znanosti. A epistolografskim tekstovima po njihovu ustroju u srži je da nam pomognu stalno otkrivati i ponovno uspostavljati čvršće veze između naše književnosti i drugih vidova umjetnosti — posebno likovnih umjetnosti i glazbe — književnosti i znanosti, književnosti i pojava koje su se u prošlosti nalazile u složenijim odnosima uzajamnog korespondiranja. A te literarne minijature stvorene kao pismo, omogućuju nam, kao što znademo, i uvid u trajnost pjesničkih veza među našim epistolarcima. U književnoj i kulturološki usmjerenj epistolografiji renesanse otkriva se neprekinut lanac komunikacije između gradova i kulturnih središta, iskonska želja stvaralaca za uspostavljanjem poticajnog prijateljstva i svjedočanstvo njihove vezanosti za zemlju i narodnu sudbinu, pripadnosti nacionalnoj i nadnacionalnoj kulturi. Eto, s te podloge željeli smo uspostaviti naš sugovornički kontakt s temom i pokušali usustaviti poznato: epistolografiju Marulićevu i Marulićeva kruga u njegovu vremenu s njihovom korespondentnom i interesnom sferom. Ujedno ukazati i na potrebu proučavanja implicitnih ideologija s Marulićevima tekstovima i horizont prakse s marulićevskom epistolografijom iz perspektive cjelokupnosti procesa komuniciranja s njegovim djelom. Jer Maruliću ne bismo mogli prigovoriti, kao ni Galileju, što posmatra isto Sunce i istu Zemlju na stari na-

čin, jer je on Zemlju posmatrao u odnosu na Sunce, pa ni mi ne bismo mogli proučavati Marulića u odnosu na epistolografiju, nego epistolografiju u odnosu na prezentnu (neuspostavljenu »cjelokupnost« Marulićevih djela).

KRITERIJI I MODELI KLASIFIKACIJE I INTERPRETACIJE

»Marulić u epistolografiji« — pred tom temom u početku obuzima vas osjećaj kao da ste se otisnuli i našli na nerazvidnoj pučini s koje se praktično više ne nazire horizont. Pogled na kompas prvih mizernih književnopovijesnih saznanja o pjesničkim poslanicama u odnosu na Marulića, vodio je u zastranjivanje: Marulić je konvertit, zatočenik sa Šolte, koji se za svet život i kršćansku filozofiju odrekao svijeta. Nije bio svećenik, ali je bio boj s humanizmom »i svim posljedicama njegovim« (Vodnik). Međutim, sistematiziranjem sve poznate i dostupne nam epistolografije Marulićeve i splitskog kruga u tri skupine (opredijelimo li se za funkcionalni kriterij razvrstavanja prema nosećim obilježjima strukture, jer on bitno ne narušava njezino osnovno obilježje: proces komunikacije, informativnu tenziju i uspinjanje narativne linije u 2. i 3. skupini), dobili smo bazu tekstova za skupine:

1. marulićevska epistolografija pjesničko-humanističke intendiranosti, s dvije podskupine:

- a) epistole intra splitskog kruga (evidentirano 18 tekstova)
- b) epistole extra splitskog kruga (evidentirano 12 tekstova)

2. marulićevska epistolografija s poetološkom i estetskom funkcijom (evidentirano 20 tekstova) i

3. marulićevska epistolografija s kodom biografičnosti (evidentirana 4 teksta).

Ovako razvrstan korpus epistolografije zasnovan je na 54 komunikacijska teksta. Međutim, Marulićev epistografski korpus razvrstan pragmatički samo funkcionalnim mjerilom za zajednička kompozicijska obilježja u ovako sužen komunikacijski koridor, nudi nam ipak samo jedan od mogućih (unutrašnjih) pristupa njegovim poslanicama. Svaka od značajnijih Marulićevih poslanica (npr. *Frani Božićeviću odgovor Marka Marula u Nečujmu boravećega*, *Frani Martinčiću*, *posvete Juditi* ili *Da-*

vidijadi; poslanice *Papi Hadrijanu VI.* ili *Katarini Obirtića*) ne da se u procesu književne komunikacije razvrstati, ustegnuti i promatrati samo po bitnim funkcionalnim sastavnicama unutar jedne od triju skupina, nego unutar svih triju. Uz to, one — i druge uz njih — nose i svojstvena generička obilježja epistolarnog žanra, forme i izraza. Po njima, poslanice su bitno određene mogućnošću otkrivanja i izvanknjiževnih elemenata obuhvatnije »makrostrukture« (pored sadržane konstante biografičnosti), odnosno: povijesnom zbiljom i ambijentalnošću, književnom i žanrovskom tradicijom, socio-kulturnom relacijom, vanjskim poticajima izravno vezanim uz njihov nastanak, individualnom piščevom sviješću i kolektivnim svjetonazorom Marulićeva kruga, filozofskim shvaćanjem koje prenose i psihologijom pisca, simbolima (»znakovima«) koji suvremenici denotiraju njihovo značenje, naposljetku, uzastopnom komunikacijom koja ih i uzajamno objašnjava vidovima recepcije ranog primanja, te značenjem koje poprimaju u svojoj sredini, i koje posljeduju književnopovijesnom vremenu. Zato nam se čini da valja ponuditi i otvoreniji klasifikacijski »makromodel« za razvrstavanje i proučavanje Marulićeve epistolografije zasnovan na samoj epistolarnosti primjerenijem generičkom kriteriju, takvom koji ne isključuje ponuđene zajedničke elemente unutrašnje forme funkcionalnih skupina, a podrazumijeva i izvanjski pristup epistolarnim književnim tvorevinama analitičko-sintetskim interpretativnim postupkom (načelo cjelokupnosti). Struktura tokvog modela bila bi slijedeća:

1. Marulićevo latinsko epistolarno pjesništvo (u sustavu: *Marci Maruli carmina*);
2. latinsko epistolarno (i epitafijsko-nenijsko pjesništvo posvećeno Maruliću (podsustav: *Carmina ad Marcum Marulum*, u sustavu: *Marulić u djelima pisaca*);
3. Marulićeve posvetne poslanice u prozi (u sustavu: *Marci Maruli oratio soluta* — *Marulićeva proza*) i
4. Marulićeve *agitatio* — *actualis* poslanice (u sastavu djela na zbiljske društvene teme i teme »suprotiva Turkom«).

Obrada obaju modela imala bi za interpretativno polazište analizu s o d n o s a komunikacijske funkcionalnosti i epistolarnih oblika ojevranu u nekoliko načelnih teza:

- uvjetovana cjelokupnost komunikacijskog procesa nastajanja epistolarnog teksta sagledava se u datom suodnosu analizom njego-

- vih faza, kad je to moguće, da bi se definiralo funkciju poruke i njezinu prirodu, iskazanu unutrašnjom formom;
- epistolarni tekst nastaje unutar situacije koja se proučava dokumentacijskim istraživanjem i hermeneutički, a čija je uloga demistifikatorska;
 - komunikacijska analiza suodnosa ne svodi misao na jednu dimenziju jednoznačne razumljivosti i ne zanemaruje dvosmisleno ili stavljeno u podtekst;
 - stilsko-izražajna obilježja suodnosa u ovisnosti su od okolnosti i ideologija koje su predmet analitičke obrade, i naposljetku
 - individualne izjave potiču od pojedinca — glasnika koji predstavlja posebnu privilegiranu zajednicu renesansnog društva pomoću čije se individualne svijesti kristalizira kolektivna svijest.

Postavljena zadaća za ovo izlaganje svakako je preširoka. Kako bi se moglo barem naslutiti što podrazumijevamo da je prisutno u perspektivi cjelokupnosti komunikacijskog procesa *epistola* — djelo, spustit ćemo se do analitičko-sintetskog zapažanja njegovih faza u sinkronijskom i recepcijskom smislu, tj. na pokušaj uspostavljanja suodnosnog niza tekstova na marulićevske teme *pjesništva i zbilje*.

Za obradu tih diju reprezentativnih tematskih funkcija u sustavu ponuđenih modela oslonce nalazimo u Marulićevu epistolografskom korpusu, uspostavljenom kronologijskim načelom objelodanjivanja teksto-va (determinacija njihova pojedinačnog nastanka jedva je moguća) kojim se on otkida iz ishodišnog kruga »patricijske« kontaktabilnosti i prelazi u faze svoje ponovne evropske aktualnosti i sve prisutnije recepcijske i znanstvene djelotvornosti. Zapravo, taj korpus mi naslijedismo, valja jednom priznati, od tzv. historiografsko-filoloških »pozitivistima« koji su svoja tekstološka, dokumentacijska, komparatistička i interdisciplinarna istraživanja kritički dimenzionirali, u početku, s polazišta biografčnosti i korespondencije (dakle, »epistolografski«!), da bi iznalaženjem »potonulih« marulićevskih izvora, djela i tekstova (od Kukuljevića, Račkog, Šrepela, Vinka Milića, Šišića, Fanceva i Giuseppea Prage, do Fisko-vića i Glavičića) postavili temelje za suvremena kompleksna istraživanja i prvo kritičko izdavanje Marulićevih *opera omnia*. Stoga, dakle, svakom raspoloženom suvremenom istraživaču inicijalno naznačujemo usustavljen korpus već poznatih epistolografskih predložaka, onih koji nam se čine bazičnima.

1. MARULIĆEVO LATINSKO EPISTOLARNO PJSNIŠTVO

- Venecija, 1524. (Marulić):* Francisci Natalis Spalatensis Te-
trasticon. — Ad lectorem Hieronymi Martiniaci Spa-
latensis Carmen. — Eiusdem Disticon Hieronymi
Martiniaci Spaltensis. — In laudem excellentissimi
viri Andreae Griti Venetorum Principis nuper-
rime creati M. Maruli Spalatensis epygrammata. (*Tri
epigrama.*)
= In: *Liber Marci Spalatensis De laudibus Herculis, Interlo-
cutores poeta et theologus, Venetiis 1524.*
- Dubrovnik, 1902. (Cicarelli):* M. Marulus. Venerabili presbytero
Brachiensi Marco Prodich salutem.
= *Cicarelli, Andrija. Osservazioni sull'isola Brazza e sopra quella
nobiltà, Venezia 1802, pag. 94—95.*
- Dubrovnik, 1811. (Cicarelli):* Ad Cristophorum Spalatensem Epi-
Epitaphium («Cistophorus jacet hic ...»). — Ad Franciscum
Natalem («Nascenti, Francisce, tibi risere Camoene ...»). — Ad
Hieronymum Martiniacum («Hieronyme, Aoniae quamulus ...»).
Papalem patricium Spalatensem Epistola («Hieronyme,
in teneris ...»). — Ad Nicolaum de Albertis Spalatensem
«Qrae mihi misisti, iuvenum doctissime, scripta ...»). — Ad Simonem
Solymbrium Spalatensem («Occidit in teneris Simon ...» [So-
limbrić]). — Ad Thomam Chrancum («Nondum bis geminum»
... [Hranković]). — Ad Xarcum Draxoevium («Qui toties sae-
vum...») /Žarko Dražojević/. —
= *Cicarelli, Andrija. Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illu-
stra di Spalato, e di parecchi altri Dalmati, Ragusa 1811. (Iz Marulićeve
rkp. zbirke »Synopsis virorum illustrium Spalatensium a Marco Duma-
neo ... confecta«.)*
- Zagreb, 1899. (Šrepel):* Ad lectorem /epigramma/ (epilog govoru
»De ultimo Christi iudicio M. Maruli sermo«). — In Medicem Leo-
nem decimum Pontificem Maximum M. Maruli Spala-
tensis Epigramma. — Pro Adriano VI. Pont. Max. M.
Maruli Ad Christum Oratio.
= *Šrepel, Milivoj. GPH, knj. 2, str. 15, 34—35, 41.*
- Split, 1901. (Milić):* Francisco Natali in valle Surda commo-
rantis responsio. — Francisco Natali responsio.
= *Milić, Vinko. Prigodom proslave četrstogodišnjice hrvatskog um-
jetničkog pjesništva začetnikom vlastelinom Markom arulom 1501—1901,
Split, 1901. Obje preveo Nikola Šop (v. »Zbornik Marka arulića 1450—1950«,
Zagreb, str. 13, 19—23).*

Rim, 1936. (Praga): Ad Franciscum Martiniacum. — De morte Jacobi Antonii Petronii (Petronića). — In Periclem iuvenem bona corporis iactantem. — In Marcum Sutarizam uxori odiosum (Svitaricu). — Ad sacerdotes. — Ad Nobiles Spalatenses.
= Praga, Giuseppe. *Poesie latine inedite di Marco Marulo da Spalato (1450—1524)*, »Archivio storico pe la almazia«, Roma 1936, Vol. XXI, fasc. 126, str. 212—221. Sve preveo N. Šop (o. c. str. 6—11).

2. LATINSKO EPISTOLARNO I EPITAFIJSKO-NENIJSKO) PJESNIŠTVO POSVEĆENO MARULIĆU

Rim, 1512. (T. Niger): Thomae Nigro /Encomion Marci Maruli./

= Uvodna pohvalna pjesma u Bernarda Zane *Oratio ... habita in prima sessione Lateranensis concilii*.

Dubrovnik, 1811. (Cicarelli): Nicolaus Albertus ad Lectorem (»Qui Maruli formam patriam ...«).

= Uvodni epigram pred *Vita Marci Maruli Spalatensis* Frana Božičevića.

Zagreb, 1869. (Kukuljević): Epitaphium Maruli per Franciscum Natalem (»Irrita res mors est ...«).

= Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Marko Marulić i njegovo doba*. Stari pisci hrvatski, knj. I, str. LII.

Zagreb, 1899. (Šrepeš): /Franciscus Natalis:/ Aliud per eundem (»Quis iacet hic? Marcus...«). — Francilci Martiniaci Spalatensis (»Exemplar nitidum beatioris ...«). — Hieronymi Martiniaci fratris ipsius (»Virtutum exemplar, severae ...«). — Nicolai Alberti Spalatensis (»Carpe, viator, iter Marci ...«). — Antonii Alberti Spalatensis (»Maesta Camoenarum nigra ...«). — Hieronymi Papalis Junioris (»Cuis honoratum rutilantia ...«). — Presbyteri Donati Pasqualitii (»Proh dolor, heu pietas ...«). — Eiusdem /Donati Pasqualitii, Paskvalića/ (»Quem premit hoc ...«).

= Epitafi pridodati životopisu F. Božičevića »*Vita Marci Maruli Spalatensis*«, u: Šrepeš, Milivoj. *Marulićeve latinske pjesme*, o. c. str. 17—19.

Split, 1901. (Milić): Marco Marculo in vale Surda commoranti. Epistola. — Ad Marcum Marculum de obitu Valerii eius fratris elegia. — In laudem Davidiados Marulianae. — Ad statuarium Marci Maruli effigiem formare procurantem epigramma.

= Pjesma Frana Božičevića posvećene Maruliću u knj.: *Prigodom proslave četiristogodišnjice hrvatskoga umjetnog pjesništva vlastelinom Markom Marulom, 1501—1901*. Objelodanjuje Vinko Milić, Split 1901.

Split, 1978. (Fisković): De Marulo poeta («Alata ego cantoris Maruli ..»).
= Pjesnička poslanica Marulića neutvrđenog pjesnika (Fisković pomišlja na Jerolima Papalića), objavljena s prijevodom u prozi: Fisković, Cvito. *Pjesma o Marku Marliću Pečeniću*, u knj: »Baština starih hvarskih pisaca«, Split 1978, str. 89—90.

3. MARULIĆEVE POSVETNE POSLANICE U PROZI

Venecija, 1506. (Jerolimu Čipiku): Reverendo in Christo patri Hieronymo Cippico, divini humanique iuris consulto ... Marcus Marulus plurimam dicit.
= *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, Venetiis 1506. Die X mensis Februarii.

Venecija, 1510. (Tomi Nigeru): Thomae Nigro Conanico Archiepresbyterique Spalatensi Marcus Marulus in Domino Salutem.
= *Quinquaginta parabolae*, Venetiis /1510/ Sadržje (pag. 30) i *ad lectorem Francisci Juliani Venetus*, zanosno pismo Marulićevu *Divini ingenii*.

Venecija, 1516. (Franjo Lučaninu): Venerabili presbytero Francisco Lucensi, cantori ecclesiae Venetae Sancti Marci M. Marulić S(alu tem) P(lurimam) D(icit).
= *Evangelistarium*, Venetiis 1516.

Venecija, 1516. (Jeronimu Papaliću): /Ad Hieronymum Papalem Spalatensem cantilena Francisci Petrarchae ex tusco in latinam linguam a Marco Marulo versum/.
= *Evangelistarium* (in fine): »Accedit Carmen ad Virginem beatam Francisci v)au Francisci Petrarchae ...« U posveti prepjeva ističe stav o prevođenju.

Venecija, 1519. (Augustinu Muli): Augustino Mullae inter Venetos Senatores Primario viro.
= *De humilitate et gloria Christi Marci Maruli opus*, Venetiis 1519. Datacija posvete: 21. marta 1518.

Venecija, 1521: Počtovanomu (...) dom Dujmu Balastriliću, kumu svomu, Marko Marulić humljeno priporučen'je z dvornim poklonom milo poškita.
= *Istoria Sfete udovice Judit u versih harvacki složena*, In Venigia 1521. (Adi XIII Agosto.) Posveta datirana: 1501. »na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.«

Amsterdam — Fransfurt, 1666. (Dmini Papaliću ml.): Marcus Marulus Domino Papali salutem.

= *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi Patricio Latinitate donata*, in Lucić, Ivan. »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex«, Amstelaedami /et Francofurti/ 1666. Osvrt na prijevod daje Lucić u »Notae ad Commentariolum Marci Maruli«.

Zagreb, 1869. *Dmini Papaliću ml.*): M. Maruli ad Dominicum Papalem in Epigrammata Priscorum Commentarium.

= Uvod u traktat Marulićevoj prvoj zbirci rimskih antičkih natpisa starih pisaca *In epigrammata Priscorum Commentarium*, obj. u: Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Pjesma Marka Marulića*, SPH, knj. 1, str. LXI—LXII.

Zagreb, 1954. (*Dominiku Grimaniju*): Sanctissimo cardinali, episcopo Portuensi, patriarchaeque Aquilegiensi Dominico Grimamo M. Marulus in Domino salutem.

= Posvetni autograf spjevu Davidias, dovršeno 1517, *editio princeps* tek 1954 u izd. *Davidiadis Carmen* priređenom od J. Badalića, SPH, knj. 31, str. 43—44 (2. potpunije izdanje, *Davidias*, M. Marcovich u Venezueli, Merida 1957; 3. izdanje 1974. u tekstu V. Gortana i prijevodu s komentarom B. Glavičića, koji su priredili i najbolje kritičko dvojezično izdanje, *Davidias*, Split, 1984).

MARULIĆEVA PISMA I AGITATIO-ACTUALIS POSLANICE

Venecija, 1477. (*Juraju Šižgoriću*): M. Marulus adolescens Dalmata /ad Georgium Sigoreum poeta).

= Sigoreus Sibenicensil, Georgius. *Elegiae et carmina liber primus*, Venetiis 1477.

Rim, 1522. (*Papi Hadrijanu VI.*): Epistola Domini Marci Marulli Spalatensis ad Adrianum VI. Pont. Max. de Calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem.

= Glasoviti memorandum, napisan na poticaj Dominika Buće (Bučića) Kotoranina, kojem je i posvećen, i T. Nigera u Splitu. Dodana mu je i Marulićeva pjesnička poslanica: *Pro Adriano VI. Pont. Max. Maruli Ad Christum Oratio*. (Romae 1522).

Venecija, 1673. *Dmini Papaliću ml.*): M. Maruli ad clarissimum Dominicum Papalem de maiorum nostrorum monumenta Salonitana et patriae gloriae/.

= Lucić, Ivan. *Inscriptiones Dalmaticae*, Venetiis 1673: Donosi »Inscriptiones Salonitanae antiquae, collectae et illustratae per Marcum Marulum«, ali bez cjelovite posvete koju, donosi Kukuljević 1869. u SPH, knj. 1, str. LXIII—LXIV. Marulićev spis *Inscriptiones* završava za-

glavkom (Peroratio), koji obj. Šrepel (»Rad« JAZU 146. 1901, str. 184—185).

Zagreb, 1983: Počtovanoj gospođi Katarini Obirtića kaluđerici reda svetoga Benedeta Marko Pecini s umiljenim poklonom i dvornim pozdravljem piše.

= Fancev Franjo. *Dvije poslanice Marka Pecinića (Marulić) Benediktinki Katarini Obirtića*, »Građa za povijest kojnzjevnosti hrvatske«, knj. 13, str. 188—192. Pisane su potkraj Marulićeva života, a naziva ih utišnim i okripnim govorenjima »u tamnosti segasvitnoj«.

Izloženi Marulićev epistografski korpus nalikuje na njegov metodoški postupak primijenjen u *Komentararu (epigrafskim) epigramima starih pisaca*, saopćen Dmini Papaliću ml. u posvetnoj poslanici:

A sad započnimo ono što smo odlučili. Ponajprije, neka ti ne bude nepoznato, da te epigrame starih, koje ja iznosim, (označujem) na kojem mjestu još postoje, a odaju ime ranijeg mjesta, zatim slijede natpisi i tumačenja natpisa, ne možda kakvi treba da su (bili) nego zaista vjerujemo kakvi moraju biti.

Mislimo da ponuđeni predloži marulićevske epistolografije jasno očituju novostvoreni, inovativan i humanistički pokretan sustav književne komunikacije, interakcije i estetske prakse, da on u visokoj mjeri sobom nosi (pozovemo li se na teoriju recepcije) temeljna njezina iskustva i obilježja hrvatske renesanske književnosti: sveobuhvatnu stvaralačku proizvodnost, poetološku receptivnost, te snagu individualnog i djelotvorenost društvenog djelovanja. Razradom Marulićeve epistolografije to iskustvo jednako se pred nama razotkriva kao i u *Juditi, Instituciji, Evanđelistaru ili Davidijadi*. Svakom njezinu daljem, i očekivanom, istraživaču, razrađivaču i korisniku ona u dijakroniji pređašnjeg i potonjeg, od poslanice Papaliću uz salonitanske inskripcije do poslanica Papi Hadrijanu VI. i Katarini Obirtića, nudi autorovu prožetost, divljenje i ganuće antikom, *sodalicijumom* sa srodnim mu piscima humanističke zajednice i svakodnevnim ljudima, načelom *doctrina cum pietate*, te odaje moralno-didaktičku i zabavnu funkciju književnosti. Njegovo epistografsko pjesništvo i proza razotkrivaju autora kao predstavnika sudbine svoje zajednice i pjesničku školu zbilje, a na stilskoj ravni parataktačni sklop Biblije i narativnu rapsodičnost »utišnog« i »okripnog« govorenja. Ono je obavijeno i lovorom književne slave kojom su ga ispratili suvremenici,

a nigdje ne zrači slavičnošću, koja se isključuje već njegovim etičkim svjetonazorom na zapodjenu i razotkrivenu temu *vanitas vanitatum* («segasvitna taščina») i autorski ga povlači iz a građe i tekstova. Promotren, Marulićev epistografski korpus, suodnosan svemu napisanom *manu propria Maruli*, dodiruje se, odnosno frapantno je sukladan, u prvom redu, njegovu kodicilnom dokumentu iz 1521: *Oporuci* (v. »Starine«, knj. 25, str. 153—160, Zagreb, 1892). Uvid u vlastiti klasifikacijski sustav pisaca i djela, kako ga je u njoj zavještao svojom posljednjom voljom — *Repertorium librorum* (Ecclesiastici) i *Libri gentilium* (Poetae, Histroci, Geographi, Commenta, Epistolae, De re rustica, Astro-nomi, Philosophi et oratores) mora svakog razrađivača Marulićeve epistolografije uputiti, da otpočne s njom. U *Oporuci* razotkriva se temelj razvaljen vremenom i vrata njegove humanističke erudicije, a u »segasvitnoj« zbilji — izvorište njegova pjesništva.

»SEGASVITNA« ZBILJA — IZVORIŠTE MARULIĆEVA PJESNIŠTVA

Ilustraciju teme pjesničke zbilje izvodimo iz misaono-značenjskih obilježja Marulićevih tekstova na aktualnu temu »suprotiva Turkom«, opet s metodološkim osloncem na Marulićev postupak u *Komentaruru epigramima*:

Mislim, ako se sve obrađuje da će pokazati veću dosadu nego marljivost pisca. (...) Stoga sam odlučio da samo uzmem ono što je istraženo i priznato, da ti dam dostojno djelce tvojim željama. Nastojat ću pokazati što označuju okrnjene riječi i pojedina slova. (...) Ipak, znadem da neće uzmanjkati onih koji će o istim skoro već izjednim dokumentima zaboravljene prošlosti, kojima sada pristupam da ih obnovim novim tumačenjem, drugačije osjećati i pisati ... No, oni neka radije slobodno iznesu ako što budu našli vjerojatnijim bližim istini. Niti ću se ikada stidjeti, niti me mrzi naučiti ono što ne znam, ali samo od onih koje izjeda briga kako da poukom koriste drugima. (...) Zahvaljujem onom koji iskreno i jednostavno sve prosuđuje, a iznosi ono što je bliže istini.

Dobro je poznat impresivan molitvonosni tekst, zapravo, pjesnička poslanica s aktivističkim nabojem Marulićeva humanističkog duha koji

svrstava »ostatak krstjanski« u borbene redove, jer je narodni opstanak bio doveden u pitanje: *Molitva suprotiva Turkom*. A jer je taj opstanak od krbavske do mohačke bitke, bio neprestanim nadiranjem ugrožavan, od komparativa do kataklizme, u hermeneutičkom čitanju (da »čtući — ulize u pamet«, kako se znalo reći u *Juditi*), okom i uhom konteksta, možemo s dovoljno sigurnosti istaći i ovom prilikom: *Tuženje grada Hjerolimima, moleći papu da skupi gospodu krstjansku, ter da ga oslobodi od ruk poganskih* jest postkrbavski tekst, iz 1494/95. godine¹. *Tuženje* je predtekst, prolegomena, za esenciju — *Juditu*:

Namirih se na historiju one počtene is vete udovice Judite i preohologa Olofera, koga ona ubivši, oslobodi svu zemlju izraelsku jur od nadvele pogibli. . .

iskazuje se Marulić u posvetnoj poslanici Balistriliću. Zatim je uslijedila pogibija Žarka Dražojevića pod opsjednutim Sinjem, velikog poljičkog kneza i ratnika koji je iz Dalmacije duboko provaljivao na turski teritorij. Na prijateljevu smrt (1508) zgranuo se Marulić epitafom *Ad Xarcum Draxoevium Dalmaticum*. Potom je, poslije velike provale (travanjske, 1510) Turaka na splitski teritorij u vrijeme primirja Turske s Venecijom, kada se Marulić iz Nečujma vratio Splitu (ili je, mislimo, još u Nečujmu), pristiglo prijateljsko pismo Tome Nigera (8. svibnja 1512) s tekstom vatreng govora splitskog nadbiskupa Bernarda Zane, kojemu je Marulić jednako blizak kao i Nigeru, tajniku Zaninu na 18. lateranskom koncilu u Rimu, tiskani govor o turskim svirepostima i poziv katoličkim ocima da podupru borbu protiv Turaka:

Oni otimaju sinove iz roditeljskog zagrljaja, djecu sa majčinih grudi, oskvrnjuju žene u prisutnosti njihovih muževa, djevice otimaju iz majčina zagrljaja radi svoje pohote, starce roditelje kao beskorisne ubijaju pred očima njihovih sinova, mladiće uprežu u plug kao volove i sile ih da oru zemlju ralom. Ovo ja iznosim, presveti, Veliki Svećeniče, vrlo učeni oci, ne što sam čuo ili čitao. (. . .) Na vlastite sam oči vido, kažem — vidio gdje dolaze čak u predgrađa moje nadbiskupske splitske rezidencije i onog najbjednijega grada Splita pustošeći sve, uništavajući sve ognjem i mačem, da onda odvedu u tužnu ropstvo muškarce i žene, djecu tvoje Svetosti i moju. (. . .) Često sam ja, Presveti Oče, i više puta (. . .) bio prisiljen da ostavim »cappu« i biskupske haljine i da uzmem na sebe oružje, potrčim na

gradska vrata, tješim ožalošćeni splitski narod, (...) da ga oduševljam i podstičem, da ustane protiv onih, koji su naše krvi žedni...²

Epistole s takvim poslasticama nisu pisane Aristotelovim kvalifikativom epistola, tj. da omoguće autoru da »ostane sam sa sobom«: one *čteći ulizu u pamet*, u kojoj je svedena u verse njihova reljefna slika (»matrica«), poznata nam *Molitva suprotiva Turkom*. U isto vrijeme nastanka *Molitve* napisana je Marulićeva elegična poslanica Franu Martinčiću, prijatelju, za kojeg se zna iz poslanice Frana Božičevića, da je i sam epski prikazao borbe Ugarske, Venecije i Turske za Dalmaciju, s prepoznatljivom kontekstualnošću, koja nije smisljena samo po tome što je elegija o starosti:

*Oči se mreene, a jaziku svaka slačina je žuka (...)
Otuda često na razbor navaljuje ma'nitost grda,
Učas ter postane lud, bistru ki imaše svist
Dodaj k tom, da smrti i primnoge nesriće svojih
Mora doživiti čovik i plakati slip.
Ne bi rasulo Pergama vidio Anhiz, da nije
Da ga je odnila prije no postade star.
Ne bi rasulo Pergama vidio Anhiz, da nije
Žićem nadživio svih predaka svojijeh dob.*

Ti tekstovi, govor Zane, poslanica Martičiću, *Molitva* neimenovanom papi Juliju II. oslanjaju se u cijelom sintagmatskom sloju: podudarnošću viđenih slika i iskaza međusobno. I površnom analizom, tko bi mogao (ako je izvrši) iz vlastiti Maruliću autorstvo *Tuženja* i *Molitve*? A posljednja, kako je razvidno, i determinacijom pandan je poslanici Martinčiću i nadbiskupovu svjedočenju.

Kad je, koju godinu kasnije (1516), Toma Niger, kao pouzdanik bana Petra Berislavića u diplomatskoj akciji za pomoć, Berislavićevim piscima obijao pragove Serenissime i dužda u Veneciji, cara Karla V. u *Bruxellesu* i, naposljetku, kurije i pape Leona X, nije li tada sročen i Marulićev *Epigram Marka Marulića Splicićanina papi Leonu X. Medičijevcu* (prijevodnom prozom elegijskih distiha):

Dužnost pastira je sigurno voditi stado na radosne pašnjake i briga blaženog da ne preda blago, stado i ovce, grabežljivom vuku da ih

rastrgne. Ni Julije ne dopusti takvo zlodjelo na rimskim obalama da neslogom propadnu gradovi, a građani pokoljem. Leone, časni rod iz kuće Medičijevaca naslijedi to kad se prihvati da zgodnim lijevkom izliječi tolika zla. . .

(aluzija: medicus — Medici)

Pismo papi Hadrijanu VI. Marko Marulić ponizno i s molbom — on objavljuje (1522) pod punim imenom, a uz njega dodaje i najvišu molbu osnaženu stihom (u proznom prijevodu):

Molitva M. Marulića Kristu za Hadrijana VI. papu

Podaj, Kriste, tvjem papi Hadrijanu to što te molim, a molim te prikladne stvari njemu i za tvoj narod. (...) Da nad povjerenim stadom tako prednjači da prisili pohlepne vukove da su daleko od stada. Da pod njegovom upravom nestanu ratovi Marsa, a da ljubav mira povija vjerne grudi. Da pod njim budu pobijeđeni i ukroćeni bezbožnici...³

Obje poslanice Toma Niger, nepomirljivi neprijatelj Turaka, kao i Maruli, odnio je u Rim — da se molbe razglase Evropom. Marulić time počinje bezbrojnu brojanicu uzaludnih vapaja. To nije više *blaženi čas i hip* jedne pjesničke škole. To je turbulentni grč. Ponovno, opet figurativno: Barbara Janusa Pannoniusa, koji je začeo oslobodilačke protuturske teme, i Judita — to su mati i kći zemlje u kojoj s turske sablje teče naša krv. Mati Barbara i božica Belona — figure su Pannoniusove poezije. Ta poezija (parafrazirajmo M. Peića) zvoni broncom tuče kao učekićeni zupci u turskom buzdovanu po našim glavama. Marulićeva Judita i bog Mars — njegovi su junaci: oni će nad pobijeđenim neprijateljem prirediti sjajne trijumfe. A njegova pjesnička poslanica: *Epigram u pohvalu izvrsnog muža Andrije Grittija, nedavno izabranoga mletačkog dužda od M. Marulića Spliciánina* (1524), posljednji je pjesnikov zov pred mohačku katastrofu. Gluha Evropa — svoja je *vallis aurea*, a naša *vallis Surda*, metaforički znak prostora koji ne čuje, ne čujma. Od posljedica te gluhoće ne može se pobjeći na Šoltu, u Nečujam. Prelazi se u agitacijski, u pjesnički *impetus animorum* kao oblik svijesti, *formu mentis*, koja više nije ni evokacija, ni deklaracija, memorandum, manifest nije političke publicistike, nego intendira agitacijskoj književnosti, tvori »svrstano« pjesništvo, koje prvi put u našoj književnoj po-

vijesti može ponijeti znak p o e s i a i m e g n a t a, i prenijeti ga u svoju perifrazu. Jer, ako nas i nestane, ako se i raspuknemo u stablu, gromom ošinuti, ne možemo se raspuknuti u korijenu vjere i nade. Iz njega, tog korijena, izraslo je Marulićevo protutursko pjesništvo. *Vallis surda*, to je perifraza »segasvitne tamnosti« zbilje, izvorišta tog pjesništva, a *vox humana*, to je perifraza tog pjesništva.

BILJEŠKE

¹ O nastanku pjesme: Matić, Tomo. *Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba*, u knj. »Iz hrvatske književne baštine«, Zagreb — Slavonska Požega, 1970, str. 79.

² Novak, Grga. *Split u Marulićevo doba*, u knj. »Zbornik Marka Marulića 1450—1950«, Zagreb 1950, str. 48.

³ Prijevodi s latinskog u suradnji s dr. Stjepanom Sršanom.